

**Skupština Crne Gore
Parlamentarni institut
Istraživački centar**

Kratka informacija:

Antikorupcijski procesi na primjeru Italije i Njemačke

Podgorica, jun 2019. godine

Broj: 10/2019

Klas. br: 00-52-4/19-

Datum: jun 2019. godine

Pripremile: Sandra Brajušković, istraživač analitičar u Istraživačkom centru

Milena Vujović, saradnik u Istraživačkom centru

---

* Istraživački centar Skupštine Crne Gore, prilikom izrade istraživačkih radova, koristi se javno dostupnim podacima i podacima iz baza ograničenog pristupa, strogo vodeći računa o kredibilitnosti izvora. Centar ulaže sve razumne napore da informacije sadržane u istraživačkom radu budu tačne i potpune, ali ne snosi odgovornost za eventualnu netačnost i nepotpunost istih. Istraživački radovi se koriste samo u svrhu za koju su izrađeni, a u skladu sa Pravilima o izradi istraživačkih radova. Stavovi izrečeni u tekstu ne predstavljaju zvaničan stav Skupštine Crne Gore, niti neophodno drugih institucija ili organizacija čiji se podaci koriste za izradu rada.

** Svi pojmovi upotrijebljeni u istraživačkom radu u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

SADRŽAJ

UVOD.....	4
1. ANTIKORUPCIJSKE MJERE U VEZI SA SLUČAJEM „MANI PULITE“	6
2. FINANSIRANJE POLITIČKIH PARTIJA U NJEMAČKOJ: <i>SLUČAJ DEMOHRIŠĆANSKE UNIJE</i>	10
IZVORI INFORMACIJA.....	16

UVOD

Ne postoji jedinstvena, sveobuhvatna i opšte prihvaćena definicija korupcije. Pokušaji da se jedna takva definicija formuliše nailazili su na pravne, kriminološke i, u mnogim zemljama, političke probleme.¹ Tako, ni *Konvencija Ujedinjenih nacija za borbu protiv korupcije* ne sadrži definiciju korupcije, iako u okviru trećeg poglavlja definiše krivična djela u vezi sa korupcijom kao što su: podmićivanje domaćih javnih funkcionera, podmićivanje stranih javnih funkcionera i funkcionera javnih međunarodnih organizacija, pronevjera, zloupotreba ili drugo nezakonito korišćenje imovine od strane javnog funkcionera, zloupotreba uticaja, zloupotreba funkcija, nezakonito bogaćenje i slično.²

Međutim, jedna od najčešće korišćenih definicija korupcije je definicija *Svjetske banke* u skladu sa kojom **korupcija predstavlja zloupotrebu javnih ovlašćenja zarad lične koristi**.³

Takođe, Svjetska banka razlikuje više vrsta korupcije kao što su: velika korupcija (uključuje šefove država, ministre, i druge javne funkcionere), mala korupcija (davanje relativno malog novčanog iznosa u cilju „pojednostavljenja“ zvaničnih rutinskih procedura kao što su carinjenje ili izdavanje građevinskih dozvola), politička korupcija (uključuje zakonodavce poput monarha, diktatora i slično), korporativna korupcija (uključuje privatne kompanije i njihove dobavljače ili klijente), administrativna korupcija (podrazumijeva davanje mita i favorizam u cilju omogućavanja određenim pojedincima i kompanijama da plaćaju manje poreze, izbjegnu poštovanje propisa i slično) i sistemska korupcija.⁴

U tom kontekstu, korupcija predstavlja veoma rasprostranjen fenomen, kako u razvijenim, tako i u zemljama u razvoju. Sve je veća svijest o tome da korupcija nije samo neprihvatljiva u pogledu morala, već je jedna od najvećih prepreka za ekonomski i društveni razvoj.⁵

Korupcija (engl. *corruption*; njem. *Korruption*; franc. *corruption*), u najširem smislu, podrazumijeva kršenje (čak i samu spremnost na kršenje) službenog položaja radi ostvarivanja ličnih interesa i koristi. Više ili manje je prisutna u svim društvima i kulturama, ali se razlikuju njeni pojavni oblici. U društvima u kojima su izraženije slabosti u djelovanju institucija sistema češća je **individualna korupcija**, kao sredstvo za prevazilaženje tih slabosti (npr. kao pokušaj uticaja na niže nivoe u okviru državne uprave zbog ostvarivanja nekih prava i interesa koja ne mogu biti ostvarena zbog neefikasnosti samog sistema). U društvima u kojima institucije sistema funkcionišu zadovoljavajuće, potreba za individualnom korupcijom značajno je smanjena, što ne uklanja uzroke za druge pojavne oblike korupcije kao što je npr. **posredna korupcija**, kao fenomen blizak djelovanju političke elite kojim ista ostvaruje direktnu ili indirektnu ličnu i/ili političku korist.

Sociološki i kriminološki pojam korupcije razlikuju se od pravnog pojma. U sociološkom smislu, korupcija je svaki proces u kojem najmanje dvije osobe nedopuštenom razmjenom, a u cilju ostvarivanja lične koristi, postupaju na štetu javnog interesa i kršeći moralnu i pravnu normu narušavaju osnove demokratskog razvoja, pravnu državu i vladavinu prava. U pravnom smislu ne postoji jedinstvena definicija korupcije.

Izvor: Pravni leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007, str. 623

¹ The Global Programme against Corruption, UN Anti-Corruption Toolkit, United Nations Office on Drugs and Crime, 3rd Edition, Vienna, September 2004, https://www.un.org/ruleoflaw/files/UN_Anti%20Corruption_Toolkit.pdf (28.5.2029)

² *United Nations Convention against Corruption*, United Nations New York, 2004, https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf (28.5.2019)

³ World Bank Global Issues Seminar Series, *The Cancer of Corruption*, Dr. Vinay Bhargava, Director, International Affairs, The World Bank, <http://siteresources.worldbank.org/EXTABOUTUS/Resources/Corruption.pdf> (28.5.2019)

⁴ Ibid.

⁵ *Kajsa Karlström*, *Decentralization, Corruption and The Role of Democracy*, University of Gothenburg, https://gog.pol.gu.se/digitalAssets/1538/1538165_2015_14_karlstr--m.pdf (28.5.2019)

Korupcija se najčešće izjednačava sa davanjem mita, odnosno nezakonitim davanjem novca javnom funkcioneru u zamjenu za neko službeno i kažnjivo djelo koje ima selektivan i opipljiv uticaj, a koje u odsustvu nezakonitog plaćaja ne bi ni bilo izvršeno. Međutim, osim davanja mita, korupcija obuhvata i niz drugih krivičnih djela kao što su primanje mita, iznuda, ucjena, pronevjera, prevara, zatim radnje u oblasti zapošljavanja kao što su nepotizam i konflikt interesa te aktivnosti u oblasti izbornih procesa kao što su nezakonito finansiranje izbornih kampanja, izborne prevare, kupovina glasova i slično.⁶

S tim u vezi, zemlje pokreću reforme u vidu uspostavljanja mehanizama odnosno usvajanja propisa koji imaju za cilj uvođenje efikasnih mjera u borbi protiv svih oblika korupcije.

U ovom radu, Istraživački centar je na osnovu upućenog zahtjeva za izradu istraživačkog rada u vezi sa slučajevima „*mani pulite*“ u **Italiji** i „nelegalnom praksom finansiranja političkih partija tj. *slučajem Demohrišćanske unije i Helmuta Kola*“ u **Njemačkoj**, a shodno dostupnosti izvora informacija, prikupio, sistematizovao i obradio podatke u vezi sa antikorupcijskim procesima u gore navedenim slučajevima.

---

⁶ Stephen D. Morris, Forms of Corruption, Middle Tennessee State University, CESifo DICE Report 2/2011, <https://www.ifo.de/DocDL/dicereport211-forum2.pdf> (28.5.2019)

1. ANTIKORUPCIJSKE MJERE U VEZI SA SLUČAJEM „MANI PULITE“

U februaru 1992. godine otpočela je sudska istraga u Milanu povodom afere poznate pod nazivom „*mani pulite*“ (čiste ruke) i to hapšenjem Marija Kjeze (*Mario Chiesa*), člana Italijanske socijalističke partije lijevog centra, zbog primanja mita od strane kompanije koja je pružala usluge čišćenja. Istraga je kasnije proširena na cijelu državu kao i veliki broj političara, birokrata i preduzetnika koji su bili uključeni u pomenutu aferu. Tokom perioda od nekoliko godina, šest bivših premijera, više od 500 poslanika te nekoliko hiljada lokalnih i javnih funkcionera postali su dio istrage. Skandal izazvan navedenim radnjama doveo je do ogromne krize političkog sistema: tokom perioda od nekoliko mjeseci većina vodećih političkih ličnosti bili su primorani da podnesu ostavke ili su protjerani iz zemlje; velike političke partije su nestale ili su doživjele radikalnu transformaciju; došlo je do pojave novih partija na političkoj sceni kako bi popunile vakuum koje su ostavile stare.⁷

U periodu nakon početnih otkrića istrage povodom afere „*mani pulite*“, **pokrenute su reforme** u cilju borbe protiv korupcije. Reforme su uključivale amandmane na Ustav koji su se odnosili na parlamentarni imunitet u oktobru 1993. godine; reformu izbornog sistema nakon održanog referenduma za promjenu prethodnog sistema; reorganizaciju procedure javnih nabavki te širok spektar reformi javne administracije uključujući i značajno pojednostavljenje administrativnih procedura.⁸ Takođe, jedna od inicijativa za borbu protiv korupcije bila je i osnivanje *Odbora za sprečavanje korupcije* u septembru 1996. godine te uspostavljanje institucije *Visokog komesara za borbu protiv korupcije* 2003. godine.

Izmjene Ustava

U pogledu **amandmana na Ustav**, izmjene su obuhvatale član 68 Ustava u vezi sa parlamentarnim imunitetom. Stoga, stav člana 68 koji je zahtijevao prethodno odobrenje Parlamenta za pokretanje krivičnog postupka protiv poslanika izbrisan je u okviru izmjena 1993. godine. Sada, prethodno odobrenje Parlamenta neophodno je samo u slučaju određivanja pritvora ili lišavanja slobode, dok, s druge strane, krivični postupak može biti pokrenut bez prethodnog odobrenja Parlamenta.⁹

⁷ *The Controversial Legacy of 'Mani Pulite': A Critical Analysis of Italian Corruption and Anti-Corruption Policies*, Alberto Vannucci, University of Pisa, Bulletin of Italian Politics, Vol. 1, No. 2, 2009, 233-64, https://www.gla.ac.uk/media/media_140182_en.pdf (20.5.2019)

⁸ Ibid.

⁹ Constitution of the Italian Republic, https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf (20.5.2019)

Izmjena člana 68 Ustava Italije, oktobar 1993. godine

Nekadašnji član 68 Ustava

Poslanici ne mogu biti krivično gonjeni za izraženo mišljenje ili glasanje u vršenju svoje poslaničke funkcije.

Bez prethodnog odobrenja Parlamenta, protiv poslanika se ne može pokrenuti krivični postupak, ne može biti uhapšen ili na drugi način lišen slobode, ne može mu se odrediti pritvor niti može biti podvrgnut ličnom ili kućnom pretresu, osim u slučaju da je zatečen u vršenju krivičnog djela za koje je hapšenje obavezno.

Prethodno odobrenje Parlamenta neophodno je i za hapšenje i zadržavanje u pritvor poslanika u cilju izvršenja presude, čak i one pravosnažne.

Važeći član 68 Ustava

Poslanici ne mogu biti pozvani na odgovornost za izraženo mišljenje ili glasanje u vršenju svoje poslaničke funkcije.

Bez prethodnog odobrenja Parlamenta poslanik ne može biti podvrgnut ličnom ili kućnom pretresu, ne može biti uhapšen ili na drugi način lišen slobode niti mu se može odrediti pritvor, osim u slučaju izvršenja konačne presude ili ukoliko je je zatečen u vršenju krivičnog djela za koje je hapšenje obavezno.

Prethodno odobrenje Parlamenta neophodno je i za presretanje komunikacije i razgovora poslanika u bilo kojoj formi kao i za zapljenu/oduzimanje korespondencije.

Izvor: The Constitution of the Italian Republic,

<http://www.jus.unitn.it/dsg/publicazioni/costituzione/costituzione%20genn2008eng.pdf> (20.5.2019)

Odbor za sprečavanje korupcije

U svjetlu afere „*mani pulite*“, 27. septembra 1996. godine osnovan je *Odbor za sprečavanje korupcije* koji je sa radom počeo 2. oktobra iste godine¹⁰. Odbor je rad nastavio na sjednicama održanim 11, 14, 15 i 23. oktobra kada je i završio sa planiranim aktivnostima.¹¹ Na pojedinim sjednicama Odbora bila su organizovana i saslušanja.¹²

Članovi odbora bili su profesori sa Pravnog fakulteta Univerziteta „*La Sapienza*“ u Rimu, Pravnog fakulteta Univerziteta u Kataniji te Evropskog univerzitetskog instituta „*San Domenico di Fiesole*“ u Firenci.

Kako se navodi u Izvještaju *Odbora za sprečavanje korupcije*, koji je 23. oktobra podnešen predsjedniku Predstavničkog doma italijanskog parlamenta, Odbor je osnovan u cilju „elaboracije, u okviru fundamentalnih principa italijanskog administrativnog sistema, hipoteza u vezi sa preduzetim zakonodavnim mjerama u oblasti sprečavanja korupcije, uzimajući u obzir karakteristike preduzetničkog sistema te iskustva drugih zemalja“.

U Izvještaju *Odbora za sprečavanje korupcije* navodi se da je Odbor sproveo analizu različitih slučajeva korupcije u Italiji, institucija koje su bile pogođene korupcijom kao i posljedica koje je korupcija imala na njihovo funkcionisanje.

U istom *Izvještaju*, konstatovano je da, „pored mjerljivih negativnih efekata, korupcija uključuje i dvije vrste dugoročnih posljedica; prva vrsta odnosi se na funkcionisanje

¹⁰ Comitato di Studio sulla Prevenzione della Corruzione, Rapporto al Presidente della Camera dei deputati, 23 ottobre 1996, <https://www.diritto.it/articoli/amministrativo/rapporto.html> (24.5.2019)

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

državne uprave dok je druga vrsta po prirodi slična prvoj s tim što obuhvata politički sistem“.

Takođe, Odbor je u Izvještaju konstatovao da su glavne oblasti u kojima je korupcija naročito izražena sljedeće: javne nabavke, urbanističko planiranje i građevinske dozvole, finansiranje preduzeća, zapošljavanje, finansiranje političkih partija, poreska inspekcija te tajno poslovanje udruženja.

Neke od preporuka Odbora u cilju borbe protiv korupcije bile su sljedeće:

- veća transparentnost procedura privatizacije;
- regulisanje oblasti finansiranja političkih partija;
- razmatranje mogućnosti regulisanja pitanja lobiranja;
- efikasna zaštita tajnosti glasanja;
- utvrđivanje nespojivosti javnih funkcija i ograničenja napredovanja u karijeri;
- uređenje pitanja konflikta interesa;
- obezbjeđivanje transparentnosti i kontrole ugovornih aktivnosti.

Izmjene Krivičnog zakona

Među značajnim setom zakona usvojenih devedesetih godina u cilju uspostavljanja represivnog okvira za korupciju nalaze se i **izmjene i dopune Krivičnog zakona** u vezi sa krivičnim djelima protiv javne uprave odnosno kriminalizacijom novih oblika krivičnih djela koja uključuju javne funkcionere; uvođenje odgovornosti pravnih lica koja je takođe primjenjiva na krivična djela korupcije; posebni režim konfiskacije za krivična djela davanja i primanja mita; sistem zabrana za osuđena lica u pogledu učešća na javnim tenderima te postrožavanje propisa u vezi sa krivičnim djelima organizovanog kriminala.¹³

Administrativna odgovornost pravnih lica

U 2001. godini, Vlada Italije, u skladu sa principima utvrđenim zakonodavstvom EU u oblasti sprečavanja krivičnih djela protiv privrednog poslovanja i procjene odgovornosti privrednih društava, donijela je *Uredbu 231/2001*¹⁴ kojom je uvedena direktna odgovornost privrednih društava i ostalih pravnih lica za krivična djela počinjena od strane njihovih direktora, rukovodilaca te njihovih podređenih kao i drugih subjekata koji djeluju u ime pravnog lica (agenti), u slučajevima kada su nezakonite radnje izvršene u interesu ili u korist uključenog privrednog društva.¹⁵

Visoki komesar za borbu protiv korupcije

Takođe, jedna od najvećih inicijativa za borbu protiv korupcije u Italiji, kao odgovor na aferu „*mani pulite*“, bila je **uspostavljanje institucije Visokog komesara za borbu protiv korupcije** 2003. godine koja je sa radom počela 2004. godine.¹⁶ Glavne nadležnosti Visokog komesara bile su sljedeće:

¹³ Ibid.

¹⁴ Decreto Legislativo 8 giugno 2001, n. 231, "Disciplina della responsabilita' amministrativa delle persone giuridiche, delle societa' e delle associazioni anche prive di personalita' giuridica, a norma dell'articolo 11 della legge 29 settembre 2000, n. 300" (*Gazzetta Ufficiale* n. 140 del 19 giugno 2001), <http://www.camera.it/parlam/leggi/deleghe/01231dl.htm> (24.5.2019)

¹⁵ Brief Summary of Italian Legislative Decree n. 231/2001, Criminal liability of legal entities, <https://www.ethic-intelligence.com/images/Resources/LAW-Italy-Decree-231-Summary.pdf> (24.5.2019)

¹⁶ *Joint First and Second Evaluation Round, Evaluation Report on Italy*, Group of States against Corruption (GRECO), Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Directorate of Monitoring, Strasbourg, 2 July 2009, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806c692a> (23.5.2019)

- 1) redovna revizija pravnih instrumenata i administrativnih praksi u sprečavanju i borbi protiv korupcije;
- 2) identifikovanje kritičnih oblasti;
- 3) procjena stepena ugroženosti javne uprave od korupcije i povezanih kriminalnih radnji.¹⁷

Osim toga, *Visoki komesar* imao je i ovlašćenje za sprovođenje administrativnih istraga (po službenoj dužnosti ili na zahtjev organa javne uprave), izradu analiza i studija o problemu korupcije te kontroli ugovornih procedura i procedura praćenja javne potrošnje u cilju sprečavanja zloupotrebe javnih sredstava.

U junu 2008. godine, kao dio plana Vlade za racionalizaciju javne potrošnje i reorganizaciju administrativne strukture, *Visoki komesar za borbu protiv korupcije* ukinut je *Uredbom* koja je stupila na snagu 25. avgusta iste godine. U skladu sa *Uredbom Vlade*, nadležnosti *Visokog komesara za borbu protiv korupcije* su, 2. oktobra 2008. godine, prenijete na *Službu za transparentnost i borbu protiv korupcije* u okviru Ministarstva javne uprave i inovacija.¹⁸

Zakonodavstvo u oblasti javnih nabavki

U skladu sa *Uredbom 163/2006*, principi na kojima počiva procedura javnih nabavki su transparentnost, ravnopravnost i nediskriminacija, pravedna i otvorena konkurencija, te proporcionalnost i uzajamno priznavanje. *Uredbom* je predviđena obaveza objavljivanja tendera, kao i obaveza definisanja detaljnih specifikacija i kriterijuma za prihvatanje ponuda u vezi sa predmetom tendera, definisani su kriterijumi za izbor tenderske procedure te navedena ograničenja za povećanje vrijednosti ugovora bez raspisivanja novog tendera.¹⁹

---

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

2. FINANSIRANJE POLITIČKIH PARTIJA U NJEMAČKOJ: SLUČAJ DEMOHRIŠĆANSKE UNIJE

U skladu sa Ustavom Njemačke iz 1949. godine, političke partije učestvuju u formiranju političke volje naroda. Mogu se slobodno osnivati, pri čemu njihove unutrašnje organizacije moraju biti u saglasnosti sa demokratskim načelima. Političke partije moraju javno opravdati svoju imovinu i izvore i korišćenje sredstava.²⁰ Osim toga, Njemačka je bila prva zemlja u Evropi koja je zakonom uredila pitanje političkog finansiranja, 1967. godine.²¹ Uopšteno govoreći, „političko finansiranje“ odnosi se na sav novac u političkom procesu i definiše se kao finansiranje tekućih aktivnosti političkih partija i izbornih kampanja (posebno kampanje kandidata i političkih partija, ali i trećih strana).²²

Prema pojedinim njemačkim autorima²³, korupcija u Njemačkoj tokom 70-ih godina prošlog vijeka bila je gotovo nepoznat pojam u politici i političkoj nauci, odnosno pojam koji je uglavnom upućivao na pad starih režima ili na pojavu pojedinih vlada u postkolonijalnim zemljama u razvoju. Jedan od vodećih teoretičara poslijeratne njemačke nauke o politici Teodor Ešenburg (*Theodor Eschenburg*) u prvom izdanju poznatog Hajdenhajmerovog priručnika o korupciji izjavio je da su Njemci, razmaženi izuzetno poštenom javnom upravom duže od jednog vijeka, veoma osjetljivi na optužbe za korupciju. Osim toga, politički teoretičar Paul Noack (*Paul Noack*) tvrdio je da su Njemci uvijek njegovali vjeru da su oni jedna od onih nacija koje su se pokazale najotpornijima na korupciju.²⁴ Međutim, već tokom 80-ih godina Njemačku je potresao tzv. Flik skandal²⁵ u vezi sa nelegalnim finansiranjem političkih partija i političara u koji su bili uključeni i tadašnji savezni ministar ekonomije i njegov prethodnik, čime je u određenoj mjeri srušen mit o otpornosti javne uprave na korupciju. Upravo u tom periodu, u Njemačkoj se u okviru naučnih krugova raznih disciplina, poput sociologije, političkih nauka, istorije, prava i ekonomije počinje podrobnije analizirati i razmatrati pitanje korupcije, što je rezultiralo brojnim aktivnostima, konferencijama, te novim zakonodavnim rješenjima u tom pogledu.²⁶ U Njemačkoj je 90-ih godina izvršena reforma zakonodavstva u kontekstu sprečavanja korupcije, ratifikovana je konvencija Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD, *Organization for Economic Cooperation and Development*) o borbi protiv korupcije u međunarodnoj ekonomiji, tijela lokalnih i pokrajinskih vlasti formulisala su pravila, uspostavila radne grupe i podržala brojne aktivnosti u kontekstu borbe protiv korupcije.²⁷ Osim toga, početkom 90-ih godina došlo je do izmjena zakona o finansiranju političkih partija.²⁸ Savezni ustavni sud je 1992. godine donio presudu da njemački pravni okvir koji uređuje finansiranje političkih partija nije u skladu sa Ustavom.

²⁰ Basic Law for the Federal Republic of Germany, Article 21 (1)
<https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf> (20.5.2019)

²¹ International IDEA, *Funding of Political Parties and Election Campaigns, A Handbook on Political Finance*, Stockholm, 2014, page 2
<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/funding-of-political-parties-and-election-campaigns.pdf> (28.5.2019)

²² Ibid, page 211

²³ Dr Ulrich von Alemann (*Ulrich von Alemann*) je profesor na Univerzitetu Hajnrih Hajne u Dizeldorfu, Njemačka.

²⁴ Ulrich von Alemann, *Party Finance, Party Donations and Corruption: the German Case*, Transparency International, 2000, Berlin
https://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/fileadmin/Redaktion/Institute/Sozialwissenschaften/Politikwissenschaft/Dokumente/Alemann/01_alemann_party-finance-n-corrupt-exchange.pdf (27.5.2019)

²⁵ Eberhard von Brauhič (*Eberhard von Brauchitsch*) bio je jedna od najmoćnijih ličnosti u njemačkoj industriji sedamdesetih godina i postao je poznat kao ključna figura u aferi Flik koja je potresla zemlju 1980-ih godina. Tadašnji generalni direktor Flik imperije isplaćivao je preko 25 miliona njemačkih maraka političkim partijama, institutima i mnogim političarima, uključujući ministre ekonomije Ota Graf Lamsdorfa (*Otto Graff Lamsdorff*), koji je funkciju ministra obavljao od 1977. do 1982. godine i Hansa Pitera Fridriha (*Hans-Peter Friedrich*) funkciju je obavljao od 1972. do 1977. godine koji su bili kažnjeni novčanom kaznom kada je skandal razotkriven. Lamsdorf je morao da podnese ostavku na funkciju ministra ekonomije. Brauhič je kasnije dobio i novčanu kaznu za utaju poreza, ali nikada nije osuđen za podmićivanje. Izvor: Von Alemann, ibid, 119-120

²⁶ Von Alemann, ibid.

²⁷ Ibid, str. 112

²⁸ Ibid, str. 112

U tom smislu formirana je komisija eksperata za analizu i predlaganje izmjena, a novi zakon usvojili su Bundestag i Bundesrat krajem 1993. godine.²⁹

U pogledu finansiranja političkih partija, novi zakon predviđao je da političke partije imaju pravo da prihvataju donacije od fizičkih i pravnih lica, kao i obavezu da poštuju princip transparentnosti, odnosno da objavljuju svoje prihode i izvore prihoda.³⁰ No, zakon nije predviđao ograničenja iznosa koji fizičko ili pravno lice može donirati.³¹

Krajem prošlog vijeka skandali u vezi sa nelegalnim finansiranjem političkih partija nastavili su da se događaju u Njemačkoj, pri čemu je, prema mišljenju pojedinih autora, bilo teško utvrditi da li je od 70-ih godina do tada korupcija na visokom nivou postala raširenija ili je samo svijest javnosti i osjetljivost na korupciju postala veća, ili je u pitanju bilo oboje.³² Ono što je bilo očigledno, najnovija dešavanja pokazala su „u najmanju ruku nedovoljnost pravne regulacije ovog pitanja“.³³

Afera u vezi sa nelegalnim donacijama političkoj partiji: Demohrišćanska unija i Helmut Kol

Bivši njemački kancelar Helmut Kol (*Helmut Kohl*) i njegova politička partija Demohrišćanska unija (*CDU, Christian Democratic Party*) našli su se u centru novog skandala u vezi sa nelegalnim finansiranjem te političke partije, koji je počeo u novembru 1999. godine kada su državni tužioci grada Augsburga izdali nalog za hapšenje Valtera Lajslera Kipa (*Walter Leisler Kiep*), nekadašnjeg blagajnika Demohrišćanske unije. Kip je optužen da je primio milion maraka od kompanije koja se bavila prodajom tenkova Saudijskoj Arabiji. Prema Kipovim navodima, novac je bio „donacija“ koju je uplatio na jedan od posebnih računa partije, što je bilo prvo zvanično priznanje sumnjivih finansijskih transakcija partije.³⁴

Tim povodom, njemački Bundestag je u decembru 1999. godine formirao anketni odbor u cilju otkrivanja nelegalnih finansijskih poslova partije. *Anketni odbori Bundestaga, čije je formiranje predviđeno Ustavom³⁵ mogu saslušati svjedoke pod zakletvom i u suštini predstavljaju instrument opozicije koji ima za cilj otkrivanje propusta vlade i državne uprave.* Odbor je bio nadležan za sprovođenje istrage u vezi sa nekoliko pitanja, i to: prodaja i isporuka tenkova Saudijskoj Arabiji, privatizacija i restrukturiranje istočnonjemačke rafinerije *Leuna*, te prodaja helikoptera Kanadi i aviona Tajlandu.³⁶

Predsjednik Bundestaga, nadležan za nadzor nad приходima i rashodima partija u skladu sa Zakonom o političkim partijama, izrekao je novčanu kaznu partiji u iznosu od 41 milion njemačkih maraka zbog netačnih izvještaja i kršenja propisa o finansiranju političkih partija³⁷, a državno tužilaštvo u Bonu zatvorilo je istragu protiv Helmuta Kola nakon što

²⁹ Arthur B. Gunlicks, The New German party finance law, German Politics Journal, 1995, p. 101-121,

³⁰ Zakon o političkim partijama, član 25

<https://www.bundestag.de/resource/blob/189734/2f4532b00e4071444a62f360416cac77/politicalparties-data.pdf> (23.5.2019)

³¹ Von Alemann, str. 115 - 116

³² Thomas Saalfeld, Court and Parties: Evolution and Problems of Political Funding in Germany, In: Robert Williams, Party Finance and Political Corruption. Palgrave Macmillan, London, 2000

³³ Srećko Mihailović, Javno o tajnom. Od čega žive političke stranke?, Finansiranje političkih partija – između norme i prakse, CESID, Beograd, 2008

<http://www.cesid.rs/pdfovi/Finansiranje%20politickih%20partija.pdf> (28.5.2019)

³⁴ Von Alemann, ibid, str. 121

³⁵ Basic Law for the Federal Republic of Germany, Article 44.

³⁶ Von Alemann, ibid.

³⁷ CNN, CDU ordered to pay new fine, December 1, 2000

<http://edition.cnn.com/2000/WORLD/europe/germany/12/01/germany.fine/index.html> (23.5.2019)

je platio kaznu u iznosu od 300.000 njemačkih maraka koja je ravnomjerno podijeljena sudu i humanitarnoj organizaciji.³⁸

Anketni odbor – istraga i zaključci

Anketni odbor Bundestaga koji je formiran u decembru 1999. godine u svrhu sprovođenja istrage o nelegalnim finansijskim aktivnostima političke partije Demohrišćanske unije i predsjednika Helmuta Kola pripremio je Izvještaj o sprovednoj istrazi u junu 2002. godine³⁹. U Izvještaju su, između ostalog, navedene određene preporuke koje su imale za cilj unapređenje njemačkog pravnog okvira kako bi se na što efikasniji način spriječile nelegalne prakse finansiranja političkih partija, te korpucija generalno. U nastavku rada predstavljeni su ključni djelovi izvještaja koji se odnose na zapažanja Odbora u pogledu istrage, te na određene zaključke i preporuke.

U Izvještaju Odbora naglašeno je da političke partije i njihovi predstavnici, naročito kada su na najvišim političkim pozicijama, imaju odlučujući uticaj na primjenu prava u parlamentarnoj demokratiji zasnovanoj na zakonu, te samim tim moraju snositi posebnu odgovornost kako bi građanima obezbijedili određenu vrstu sigurnosti. Stoga, kada je u pitanju transparentnost njihovog finansiranja i javna odgovornost, političke partije treba da poštuju propise i pravila ponašanja koja sprečavaju nastanak štete zajedničkom dobru. U tom kontekstu je i njemački Ustav predvidio da su političke partije odgovorne u smislu prihoda, imovine i rashoda. Donacije političkim partijama u osnovi su poželjne, u smislu da partije, osim članarina, dobijaju od pristalica i birača dodatnu finansijsku podršku za svoje aktivnosti. Ovaj princip ima i zakonsku potporu, budući da su donacije političkim partijama u skladu sa Zakonom o političkim partijama u Njemačkoj dozvoljene. Sa druge strane, kako se navodi, obaveza odgovornosti pred očima javnosti takođe je konkretizovana u navedenom zakonu koji predviđa da javnost mora biti upoznata sa identitetom donatora, s obzirom na to da takve informacije u velikoj mjeri mogu uticati na konačnu odluku građana kao birača.

U izvještaju se navodi da je sumnja da je tajna finansijska politika Demohrišćanske unije i dugogodišnjeg predsjednika Helmuta Kola koja je bila zastupljena u velikom dijelu javnosti, te nepoštovanje ustava i zakona, dovelo je do osnivanja anketnog odbora Bundestaga. Odbor je, kako se konstatuje u Izvještaju, u skladu sa suštinskim dijelom svoje misije, vladao politički, pa polazna tačka istrage bila je utvrđivanje političke odgovornosti. Međutim, dalje se navodi da se parlamentarne istrage bave i pitanjima koja, pored političkog razmatranja, mogu imati i krivičnu pozadinu; stoga nije slučajno da svjedoci pred anketnim odborom imaju zakonska prava da svjedoče i odbiju da daju dokaze.

Odbor je naveo da Kol i njegovi saradnici nijesu poštovali princip transparentnosti budući da nijesu objavili prihode i imena donatora kako je predviđeno propisima. Osim toga, u Izvještaju se navodi da su sredstva za aktivnosti partije prikupljena na nelegitiman način, bez navođenja izvora i porijekla novca što doprinosi obmani birača prilikom donošenja izbornih odluka. Takođe, narušena je demokratska konkurencija među političkim partijama, čime je ova partija stekla prednost u odnosu na ostale partije na način što je zadržala informacije o svojim donatorima i njihovim interesima. Odbor je, dalje, naveo da je došlo do kršenja Ustava prema kojem unutrašnji poredak stranaka mora biti u skladu sa demokratskim principima. Naime, sakupljanje sredstava nepoznatog porijekla moglo

³⁸ CNN, Kohl pays fine to end fraud inquiry, June 8, 2001

<http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/06/08/germany.kohl/index.html>

³⁹ Bewertung durch den Untersuchungsausschuss "Parteispenden" der 14. Wahlperiode, 11 Juni 2002, Berlin http://www2.stroebele-online.de/upload/parteispenden_bericht.pdf (29.5.2019)

je dovesti do podrivanja unutarpartijskih odluka i volje kada je u pitanju raspolaganje prihodima i rashodima partije.

Kol i njegovi saradnici su, prema mišljenju Odbora, ignorisali svjesno više puta iskazanu volju zakonodavca i Saveznog ustavnog suda kada je u pitanju dužnost objavljivanja prihoda i rashoda političkih partija. Od prvog usvajanja Zakona o političkim partijama, Parlament i Savezni ustavni sud kontinuirano su se bavili ovim zakonom povodom utvrđenih kršenja obaveze transparentnosti. Uz učešće Kola, kao predsjednika partije i poslanika Bundestaga, zakon je više puta izmijenjen, a obaveza transparentnosti uvijek je naglašavana kao neodvojivi dio njemačkog pravnog sistema.⁴⁰

Preporuke i zaključci Odbora

*U izvještaju o sprovedenoj istrazi, Odbor je naveo **niz preporuka i zaključaka**, od kojih su najznačajnije predstavljene u nastavku:*

1. Izmjena i dopuna Zakona o političkim partijama

Odbor je podržao izmjenu i dopunu Zakona o političkim partijama, čime bi bilo omogućeno efikasnije sprečavanje kršenja odredaba zakona. U budućnosti, ni jedan predsjednik partije, blagajnik niti revizor neće moći da trivijalizuju i opravdaju namjerno podnošenje falsifikovanih izvještaja, zahvaljujući novim kaznenim odredbama.

Odbor je istakao pojedine nove odredbe za koje je smatrao da su od suštinskog značaja u svijetlu zaključaka, poput odredbe da o donacijama koje u pojedinačnim slučajevima premašuju iznos od 50.000 eura odmah mora biti obaviješten predsjednik Bundestaga. Primanje visokih novčanih donacija ubuduće neće biti dozvoljeno zakonom. Novčane donacije mogu biti prihvaćene samo do maksimalnog iznosa od 1.000 eura u gotovini. Štaviše, ukoliko ukupan iznos donacija političkoj partiji prelazi 10.000 eura u kalendarskoj godini, zakon predviđa obavezu partija da izričito navedu u izvještajima imena i adresu donatora, kao i tačan iznos donacije.⁴¹

2. Prvi zakon o anketnim odborima

Rad i aktivnosti pomenutog anketnog odbora značajno su doprinijeli potrebi da naredni anketni odbori njemačkog Bundestaga razmotre vlastiti pravni osnov. Odbor je stoga podržao usvajanje zakona koji bi detaljno uredio funkcionisanje anketnih odbora, u skladu sa Ustavom.⁴²

Zakon o anketnim odborima Bundestag je usvojio u junu 2001. godine, čime je utvrđen pravni okvir za sprovođenje parlamentarne istrage. U skladu sa Zakonom, anketni odbor ima pravo da, u bilo koje vrijeme i na zahtjev jedne četvrtine članova, zatraži sprovođenje istrage koju vodi specijalni istražitelj u cilju efikasnijeg prikupljanja dokaza. Trajanje istrage u tom smislu ograničeno je na period od najduže šest mjeseci. Odbor ima pravo da prikuplja dokaze i poziva svjedoke koji su u obavezi da se pojave na saslušanju.

Izvor: Committees of Inquiry Act

https://www.bundestag.de/resource/blob/284544/bc2235a401b795366099c9031939dda0/puag_en-pdf-data.pdf

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

3. Registar korupcije

Odbor je podržao uvođenje nacionalnog registra korupcije (*Korruptionsregister*) kao efikasne mjere u borbi protiv korupcije u sektoru ekonomije. Registar korupcije mogao bi, prema tadašnjem mišljenju Odbora, doprinijeti jačanju međunarodnog ugleda Savezne Republike Njemačke u borbi protiv privrednog kriminala i korupcije.

Imajući u vidu značaj nacionalnog registra korupcije, Odbor je pozdravio uvođenje takvog registra u što kraćem roku, u skladu sa preporukama međunarodne organizacije *Transparency International*.⁴³

Bez obzira na niz pokušaja uvođenja nacionalnog registra čija bi svrha bila prikupljanje podataka o nepouzdanim preduzetnicima, privrednim subjektima i licima koja djeluju u njihovo ime u pogledu postupaka javnih nabavki, takav registar na saveznom nivou ne postoji. Međutim, postoje takvi registri korupcije (odnosno nepouzdanih kompanija) na nivou nekih pokrajina, poput Berlina, Bremena, Sjeverne Rajne-Vestfalije i dr, koji prema organizaciji *Transparency International* predstavljaju pozitivne primjere.

Izvor: *Experten befürworten ein Korruptionsregister*, 2013

https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2013/42359076_kw09_pa_wirtschaft_korruptionsregister-210426 (29.5.2019)

Entwurf eines Gesetzes zur Einrichtung eines Registers über unzuverlässige Unternehmen (*Korruptionsregister-Gesetz*), November 2012 <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/114/1711415.pdf> (29.5.2019)

4. Usvajanje zakona o slobodnom pristupu informacijama

Jedna od preporuka Odbora bila je i brzo usvajanje zakona koji bi uredio oblast slobodnog pristupa informacijama, po uzoru na skandinavske zemlje koje imaju takve propise. Takav zakon, čiji je nacrt u to vrijeme bio izrađen, prema mišljenju Odbora mogao bi biti djelotvorno sredstvo za smanjenje korupcije i povećanje transparentnosti odluka koje donose javne vlasti, a građanima bi bio obezbijeđen pristup informacijama i dokumentima u posjedu saveznih organa.

Parlament je u junu 2005. godine usvojio Savezni zakon o pristupu informacijama kojima raspolažu savezni organi (Zakon o slobodi informisanja), nakon gotovo sedam godina političkog konflikta i odlaganja, a Zakon je stupio na snagu 1. januara 2006. godine.

Izvor: *A Future for Freedom of Information in Germany?* German Bundestag Passes Freedom of Information Act on June 3, 2005 after Years of Controversy, 29 June 2005

<http://www.freedominfo.org/2005/08/german-federal-data-protection-commissioner-to-become-freedom-of-information-commissioner/> (27.5.2019)

5. Proširenje nadležnosti državnog tužioca i Savezne kancelarije kriminalističke policije

Odbor je predložio da se istražna ovlašćenja Saveznog državnog tužilaštva i Savezne kancelarije kriminalističke policije za ozbiljna djela privrednog kriminala prošire i na slučajeve gdje je sumnja usmjerena i na članova savezne vlade ili pokrajinske vlade, kao i na krivična djela primanja mita i prihvatanja naknada.

⁴³ Ibid.

Preporuke Savjeta Evrope u vezi sa finansiranjem političkih partija

Skandali i afere poput one sa Helmutom Kolom i njegovom partijom, prema mišljenju pojedinih autora, argumentovano su doprinijeli onome što se na njemačkom jeziku često naziva *Parteienverdrossenheit*, to jest nezadovoljstvu političkim strankama ili, pak, nezadovoljstvu političkim procesom u većoj mjeri (*Politikverdrossenheit*).⁴⁴

Osim toga, niz događaja u vezi sa finansiranjem političkih stranaka u Njemačkoj i još nekoliko država članica Savjeta Evrope, te činjenica da su političke partije suštinski element pluralističkih demokratija pokazali su potrebu hitnog rješavanja ovog pitanja kako bi se, između ostalog, spriječio gubitak interesovanja građana za oblikovanje političkog života u njihovim zemljama i smanjila učestalost neprimjerenog uticaja na političke odluke putem finansijskih sredstava. Odgovor institucionalne Evrope na navedene slučajeve u vezi sa finansiranjem uslijedio je u vidu usvajanja više ili manje obavezujućih preporuka od strane Savjeta Evrope početkom ovog vijeka.⁴⁵ Jedna od takvih preporuka je Preporuka 1516 o finansiranju političkih partija koju je Parlamentarna skupština Savjeta Evrope usvojila u maju 2001. godine⁴⁶. U Preporuci se navodi da države članice Savjeta Evrope moraju usvojiti pravila o finansiranju političkih stranaka i izbornih kampanja. Osim toga, Parlamentarna skupština Savjeta Evrope smatra da pravila o finansiranju političkih partija i izbornih kampanja moraju biti zasnovana na sljedećim principima: razumna ravnoteža između javnog i privatnog finansiranja, poštenu kriterijumi za raspodjelu sredstava iz budžeta partijama, stroga pravila o privatnim donacijama, ograničenje troškova partija u vezi sa izbornim kampanjama, potpuna transparentnost računa, uspostavljanje nezavisnog revizorskog organa i odgovarajuće sankcije za one koji krše pravila.

U pogledu transparentnosti posebno se naglašava da političke partije treba da vode evidenciju svih prihoda i rashoda, koji moraju biti prijavljeni najmanje jednom godišnje, nezavisnom revizorskom organu i javno objavljeni, te da objave identitet donatora finansijske podrške koja prelazi određenu granicu.

Među značajnim preporukama u vezi sa finansiranjem političkih partija 2003. godine je usvojena i Preporuka Komiteta ministara (2003)4 u vezi sa zajedničkim pravilima za borbu protiv korupcije u oblasti finansiranja političkih partija i izbornih kampanja⁴⁷, čime je ponovo naglašen značaj transparentnosti finansijskih aktivnosti političkih partija.

---

⁴⁴ Saalfeld, ibid.

⁴⁵ Mihailović, ibid.

⁴⁶ Recommendation 1516 (2001) Financing of political parties, Council of Europe, 22 May 2001 <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16907&lang=en> (27.5.2019)

⁴⁷ Recommendation Rec(2003)4 of the Committee of Ministers to member states on common rules against corruption in the funding of political parties and electoral campaigns (Adopted by the Committee of Ministers on 8 April 2003 at the 835th meeting of the Ministers' Deputies [https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/cybercrime/cy%20activity%20interface2006/rec%202003%20\(4\)%20pol%20parties%20EN.pdf](https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/cybercrime/cy%20activity%20interface2006/rec%202003%20(4)%20pol%20parties%20EN.pdf) (27.5.2019)

IZVORI INFORMACIJA

A Future for Freedom of Information in Germany? German Bundestag Passes Freedom of Information Act on June 3, 2005 after Years of Controversy, 29 June 2005 <http://www.freedominfo.org/2005/08/german-federal-data-protection-commissioner-to-become-freedom-of-information-commissioner/>

Arthur B. Gunlicks, The New German party finance law, German Politics Journal, 1995, p. 101-121,

Basic Law for the Federal Republic of Germany, Article 21 (1) <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>

Bewertung durch den Untersuchungsausschuss "Parteispenden" der 14. Wahlperiode, 11 Juni 2002, Berlin http://www2.stroebele-online.de/upload/parteispenden_bericht.pdf

Brief Summary of Italian Legislative Decree n. 231/2001, Criminal liability of legal entities, <https://www.ethic-intelligence.com/images/Resources/LAW-Italy-Decree-231-Summary.pdf>

CNN, CDU ordered to pay new fine, December 1, 2000

<http://edition.cnn.com/2000/WORLD/europe/germany/12/01/germany.fine/index.html>

CNN, Kohl pays fine to end fraud inquiry, June 8, 2001

<http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/06/08/germany.kohl/index.html>

Committees of Inquiry Act,

https://www.bundestag.de/resource/blob/284544/bc2235a401b795366099c9031939dda0/puag_en-pdf-data.pdf

Comitato di Studio sulla Prevenzione della Corruzione, Rapporto al Presidente della Camera dei deputati, 23 ottobre 1996, <https://www.diritto.it/articoli/amministrativo/rapporto.html>

Constitution of the Italian Republic,

https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf

Decreto Legislativo 8 giugno 2001, n. 231, "Disciplina della responsabilita' amministrativa delle persone giuridiche, delle societa' e delle associazioni anche prive di personalita' giuridica, a norma dell'articolo 11 della legge 29 settembre 2000, n. 300" (*Gazzetta Ufficiale* n. 140 del 19 giugno 2001),

<http://www.camera.it/parlam/leggi/deleghe/01231dl.htm>

Experten befürworten ein Korruptionsregister, 2013

https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2013/42359076_kw09_pa_wirtschaft_korruptionsregister-210426

Entwurf eines Gesetzes zur Einrichtung eines Registers über unzuverlässige Unternehmen (Korruptionsregister-Gesetz), November 2012 <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/114/1711415.pdf>

International IDEA, Funding of Political Parties and Election Campaigns, A Handbook on Political Finance, Stockholm, 2014, page 2

<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/funding-of-political-parties-and-election-campaigns.pdf>

Joint First and Second Evaluation Round, Evaluation Report on Italy, Group of States against Corruption (GRECO), Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Directorate of Monitoring, Strasbourg, 2 July 2009,

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806c692a>

Kajsa Karlström, Decentralization, Corruption and The Role of Democracy, University of Gothenburg,

https://qog.pol.gu.se/digitalAssets/1538/1538165_2015_14_karlstr--m.pdf

Pravni leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007, str. 623

Recommendation 1516 (2001) Financing of political parties, Council of Europe, 22 May 2001

<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16907&lang=en>

Recommendation Rec(2003)4 of the Committee of Ministers to member states on common rules against corruption in the funding of political parties and electoral campaigns (Adopted by the Committee of Ministers on 8 April 2003 at the 835th meeting of the Ministers' Deputies

[https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/cybercrime/cy%20activity%20interface2006/rec%202003%20\(4\)%20pol%20parties%20EN.pdf](https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/cybercrime/cy%20activity%20interface2006/rec%202003%20(4)%20pol%20parties%20EN.pdf)

Srećko Mihailović, Javno o tajnom. Od čega žive političke stranke?, Finansiranje političkih partija – između norme i prakse, CESID, Beograd, 2008 <http://www.cesid.rs/pdfovi/Finansiranje%20politickih%20partija.pdf>

Stephen D. Morris, Forms of Corruption, Middle Tennessee State University, CESifo DICE Report 2/2011, <https://www.ifo.de/DocDL/dicereport211-forum2.pdf>

The Constitution of the Italian Republic, <http://www.jus.unitn.it/dsg/publicazioni/costituzione/costituzione%20genn2008eng.pdf>

The Controversial Legacy of 'Mani Pulite': A Critical Analysis of Italian Corruption and Anti-Corruption Policies, Alberto Vannucci, University of Pisa, Bulletin of Italian Politics, Vol. 1, No. 2, 2009, 233-64, https://www.gla.ac.uk/media/media_140182_en.pdf

The Global Programme against Corruption, UN Anti-Corruption Toolkit, United Nations Office on Drugs and Crime, 3rd Edition, Vienna, September 2004, [https://www.un.org/ruleoflaw/files/UN Anti%20Corruption Toolkit.pdf](https://www.un.org/ruleoflaw/files/UN%20Anti%20Corruption%20Toolkit.pdf)

Thomas Saalfeld, Court and Parties: Evolution and Problems of Political Funding in Germany, In: Robert Williams, Party Finance and Political Corruption. Palgrave Macmillan, London, 2000

Ulrich von Alemann, Party Finance, Party Donations and Corruption: the German Case, Transparency International, 2000, Berlin https://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/fileadmin/Redaktion/Institute/Sozialwissenschaften/Politikwissenschaft/Dokumente/Alemann/01_alemann_party-finance-n-corrupt-exchange.pdf

United Nations Convention against Corruption, United Nations New York, 2004, [https://www.unodc.org/documents/brussels/UN Convention Against Corruption.pdf](https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf)

World Bank Global Issues Seminar Series, The Cancer of Corruption, Dr. Vinay Bhargava, Director, International Affairs, The World Bank, <http://siteresources.worldbank.org/EXTABOUTUS/Resources/Corruption.pdf>

Zakon o političkim partijama, član 25 <https://www.bundestag.de/resource/blob/189734/2f4532b00e4071444a62f360416cac77/politicalparties-data.pdf>